

OTA PAVEL

SMRT KRÁSNÝCH SRNCŮ

Vytvořeno v rámci projektu Gymnázium Sušice – Brána vzdělávání II

Autor: Mgr. Edita Krouská

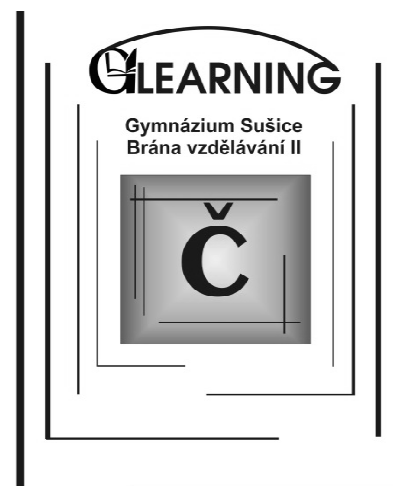
Škola: Gymnázium Sušice

Třída: 4. ročník čtyřletého studia

Předmět: Český jazyk - literatura

Datum vytvoření: listopad 2013

Označení: VY_INOVACE_32_CJ-1_18

Anotace a metodické poznámky:

Materiál obsahuje pracovní list určený k rozboru textu. Pracuje s ukázkou z uměleckého díla Smrt krásných srnců. Následují úkoly vztahující se jak k samotné ukázce, tak i k širšímu kontextu autorovy tvorby, včetně zasazení díla do kontextu světové literatury. Součástí materiálu je i možné řešení, tedy odpovědi na zadané otázky. Pracovní list je vhodný jako příprava k ústní části společné maturitní zkoušky z českého jazyka.

Zdroje a použité materiály:

1. PAVEL, Ota. Zlatí úhoři, Československý spisovatel, Praha, 1988, 192 stran, 22-007-88
2. POLÁŠKOVÁ, Taána. Literatura – přehled středoškolského učiva, nakladatelství VYUKA.cz, edice MATURITA, Třebíč, 2012 – dotisk 2. vydání, 207 stran, ISBN 80-902571-6-X

Obrázky a schémata byly vytvořeny pomocí nástrojů programu MS Word, 2007.

Materiály jsou určeny pro bezplatné používání pro potřeby výuky a vzdělávání na všech typech škol a školských zařízení. Jakékoliv další využití podléhá autorskému zákonu.

OTA PAVEL

SMRT KRÁSNÝCH SRNCŮ

Srnčí opatroval Karel Prošek záhadným způsobem v křivoklátských lesích, aspoň dlouhá léta to nikdo nevěděl. V Proškoví ovšem kolovala od narození pytlácká krev. Už jeho dědeček proslul uzavřením sázky, že proveze v poledne nejsilnějšího srnce z křivoklátských lesů kolem četnické stanice, a také to dokázal, v rakvi a pohřebním voze, a jindy jeho maminka, když četníci přišli na prohlídku, houpala srnce v kolíbce. Tyhle dvě potupy, když se roznesly, nemohli četníci Proškům zapomenout, a tak Karel věděl, že si nedá ani ránu, a flintičku hodil raději nad jezem do Berounky.

Ale můj nevlastní strejda Prošek, pro mě zajímavější než všichni vlastní, šel na to jinak. Opatřil si od sedláka Nováka štěně vlčáka a dal mu jméno Holan, podle slavné pražské špeditérské firmy. Však by taky Holan mohl stěhovat nábytek. Měl mohutnou hrud, silné nohy a obrovskou tlamu a nos mu ještě navíc koukal z čumáku ven a světla měl žlutá a přemýšlivá, jenže za těma očima bylo ještě něco schovaného. Byly to vlčí oči. Někde se prostě v kolejích jeho příbuzenských vztahů něco přihodilo a Holan byl v podstatě vlk. Valil se ještě jako štěněcí kulička s vypoulenými kukadly a už zabíjel slepice. Haf a haf. Vrr a vrrr. A hlavně škub a trh a SMRT. To později. A proto se ho sedlák Novák rád zbavil. Ale byl to přesně takový pes, jakého potřeboval strejda Prošek.

CHARAKTERISTIKA UMĚLECKÉHO TEXTU

ZADÁNÍ ÚKOLŮ

1. Urči literární druh a žánr:
2. Charakterizuj jazykové prostředky:
3. Který slohový postup v ukázce převládá? Charakterizuj jej:
4. Charakterizuj postavy vystupující v ukázce:
5. Jaká je kompozice díla? Ze které části je ukázka?
6. Definuj hlavní motivy celého díla:
7. Zamysli se nad motivem přírody. Jakou roli v díle hraje?
8. Zařaď ukázkou do kontextu autorova díla:
9. Charakterizuj českou literaturu v době vzniku tohoto díla:
10. Co víš o filmovém zpracování povídek Oty Pavla?

CHARAKTERISTIKA UMĚLECKÉHO TEXTU

MOŽNÉ ŘEŠENÍ ÚKOLŮ

1. Urči literární **druh** a **žánr**: **epika, povídka**

Podle Aristotelovy poetiky rozlišujeme tři základní literární druhy – epika, lyrika a drama. **Epika** je literární druh, v němž je skutečnost ztvárněna vypravováním příběhu. Obvykle mívá dvě složky – řeč autorskou (vypravěč) a promluvy jednotlivých postav.

Povídka je epický prozaický žánr zpravidla kratšího rozsahu, jehož základ tvoří příběh s poměrně jednoduchým dějem a několika postavami. Žánr povídky se rozvíjí již od středověku, rozkvětu dosáhl v 19. století.

2. Charakterizuj **jazykové prostředky**:

Kniha je psána **ich-formou** (vypráví dětský hrdina, nejmladší ze tří synů Leo Poppera), **hovorovým, místy nespisovným jazykem**. Větná stavba je pestrá, najdeme složitá souvětí i krátké věty či větné ekvivalenty. Časté jsou popisné pasáže (s častými adjektivy), střídá se postup popisný s vyprávěcím.

Z hlediska slovní zásoby je text protkán **stylově zbarvenými výrazy** („kulička s vypoulenými kukadly“), citoslovci („haf a vrr“), slangovými výrazy („světla“ = zvířecí oči).

V textu se objevují **dialogy**, přímá řeč vypravování oživuje. Promluvy postav bývají **nespisovné** („krucinál“, „bráchové“, „koncentrák“).

3. Který **slohový postup** v ukázce převládá? Charakterizuj jej:

Slohovým postupem se označuje způsob podání či zpracování určitého tématu. Jde o řazení tematických složek i o výběr a uspořádání tomu odpovídajících jazykových prostředků.

Rozlišujeme tyto slohové postupy:

- **informační** (podává fakta, sděluje, najdeme jej v administrativním stylu, v prakticky odborných textech či ve zpravodajství)
- **vyprávěcí** (zajímavým způsobem vyprávíme příběhy, typický pro publicistický a umělecký styl)
- **popisný** (vnější znaky objektu či děje, typický pro odborný a umělecký styl), řadíme k němu i **charakterizační** slohový postup (zaměřuje se na vnitřní znaky osob)
- **výkladový** (vysvětluje podstatu jevu, souvislosti, příčiny, typický pro odborný styl)
- **úvahový** (vyjadřuje názory autora, v odborném stylu v esejích, v uměleckém stylu)

V ukázce se střídají vyprávěcí a popisný slohový postup. První odstavec má blízko k **vyprávěcímu slohovému postupu** (hodně sloves), ve druhém odstavci převládá **popisný slohový postup** (hodně přídavných jmen), jde o charakteristiku zvířete, a to jak o charakteristiku vnější (vzhled, velikost), tak i o charakteristiku vnitřní (typické rysy zvířete).

4. Charakterizuj **postavy** vystupující v ukázce:

Hlavní postavou prvního odstavce je **Karel Prošek**. Jde o převozníka, pracovitého člověka, rodinného přítele Popperových. Karel Prošek bydlí v chalupě u Berounky, Popperovi k němu často jezdí na návštěvu. Případají si tam jako v ráji, v chalupě je pec na chleba, ve chlévě kráva, z mléka se vyrábí máslo a podmásli, na poli za domem Proškovi pěstují brambory, do lesa chodí na hříby, v Berounce Karel Prošek chytá ryby, sklep má plný kamenných hrnců naložených rybami s octem a cibulí („...když je človíček vzal, tekla mu šťáva mezi prsty a padaly z toho hamřavé drobky...“).

Vyprávěč příběhu považuje Proška za nevlastního strýce, má ho rád a obdivuje jeho praktičnost i vztah k přírodě.

Další postavou, zmíněnou v prvním odstavci ukázky, je **Proškův dědeček**. Vyprávěč jej srovnává s Karlem Proškem, dokládá jeho charakter na konkrétních příbězích, které zná z vyprávění.

Hlavní „postavou“ druhého odstavce je **Holan**. Jedná se o psa, podle popisu spíše vlka. Dozvídáme se, že jde o psa urostlého, silného, s přirozenou touhou lovit.

3. Jaká je **kompozice** díla? Ze které části je ukázka?

Smrt krásných srnců je povídka a zároveň i název povídkového souboru Oty Pavla (obsahující sedm povídek), ve kterých autor vzpomíná na šťastné dětství před druhou světovou válkou i na smutné události spojené s osudy smíšené židovské rodiny během války.

Hlavní postavou povídek je Leo Popper, otec tří synů, člověk milující život, svou rodinu, ale zároveň i cizí ženy (častá milostná dobrodružství). Jeho velkou vášní jsou ryby a rybaření v přírodě. Jeho manželka je žena tolerantní, milující maminka tří dětí.

Do povídkového souboru byly zařazeny tyto povídky:

- **Nejdražší ve střední Evropě**
- **Ve službách Švédska**
- **Smrt krásných srnců**
- **Kapři pro Wehrmacht**
- **Jak jsme se střetli s Vlky**
- **Otázka hmyzu vyřešena**
- **Králici s moudrýma očima**

Ukázka je z úvodní části povídky **Smrt krásných srnců**. Předcházelo jí vysvětlení toho, jak se Popperovi dostali ke Karlu Proškovi (seznámili se tak, že Leo hledal místo, kde by s rodinou mohl trávit chvíle volna v přírodě). Hlavní linie příběhu spočívá ve snaze tatínka Leo Poppera sehnat pro své dva starší syny pořádné maso, aby se před odjezdem do koncentračního tábora pořádně najedli. Ale ani jindy odvážný Prošek v tomto těžkém období nechtěl jít do lesa na lov. Slíbil však Leovi, že mu půjčí psa Holana. Tatínek Leo odpáral svou hvězdu s nápisem JUDE, strčil ji do kapsy a odešel na ostrov číhat na srnce. Když nastala chvíle vhodná k lovu, zašel si pro slíbeného psa Holana. Ten dosud s nikým jiným než s Proškem nelovil. Leo byl zoufalý, hrozně moc toužil po tom, aby sehnal maso pro chlapce. Holan jako by jeho zoufalou situaci pochopil. Ulovil srnce. Vtom se objevili dva rybáři, uviděli mrtvého srnce, začali jej stahovat a porcovat. Nešťastný Leo doběhl k Proškovi, sehráli spolu malou lest – předstírali, že jsou hajný a nadlesní a hledají pytláky. Rybáři se lekli a utekli od odborně vykuchaného srnce. Leo naložil maso do batohu a snažil se dojít domů dřív, než jej zastaví Němci. Z batohu i kabátu mu kapala srnčí krev. Jedna neznámá žena ho na to upozornila, vzala ho k sobě domů a pomohla mu maso lépe zabalit. Doma maminka Hermína dělala pro chlapce (Hugo a Jiří) bifteky, aby získali sílu a „vydrželi Terezín, Osvětim, Mauthausen a pochody smrti v třicetistupňových

vedrech...“ Možná jim to srnčí maso skutečně zachránilo život, oba se z koncentračního tábora vrátili, Hugo celkem v pořádku, Jirka sice vyhublý, ale po půl roce se dal dohromady. Karel Prošek vypreparoval hlavu toho slavného srnce a pověsil ji na dveře chalupy. Prošek brzy po válce zemřel. Na jeho pohřbu si vypravěč Otto (zvaný Prdelka) uvědomil, že nepohřbívá jen strýčka, ale vlastně celé své dětství.

6. Definuj hlavní **motivy** celého díla.

Hlavním tématem povídkového souboru je **autobiografické** vyprávění o životě jedné smíšené **rodiny** (otec byl židovského původu) v době před druhou světovou válkou a během ní. Najdeme zde motivy spojené s životem ve **městě** (tatínkova práce obchodního cestujícího pro švédskou firmu Elektrolux), ale převažují motivy spojené s pobytem rodiny v **přírodě**, v **křivoklátských lesích** poblíž **řeky Berounky** (**Buštěhrad** je skutečným místem, kam se rodina autora před válkou přestěhovala). S přírodou jsou spojené i motivy **zvířat**, **rybaření**, **lovu**. Významným motivem je i **válka**, která zasáhne do osudů této rodiny (otec Leo a dva starší synové Hugo a Jiří odcházejí do **koncentračního tábora**).

7. Zamysli se nad **motivem přírody**. Jakou roli v díle hraje?

Jak už bylo řečeno, **příroda** je jedním z hlavních motivů díla. Někdy hraje roli příjemného prostředí, do kterého utíká rodina z města (z Prahy). Venkov a pobyt v přírodě je vhodný především pro děti. Seznamují se se závislostí člověka na přírodě. U Karla Proška vidí, jak je možné žít v souladu s přírodou, být soběstačný v obživě rodiny na základě toho, co si člověk vypěstuje a uloví. U Proškových ve sklepě vždy nacházíme zásoby – ryby naložené v octě, maso z lesní zvěře, bandasky se smetanou a konve s mlékem. Krása přírody navíc funguje jako jakýsi protipól k smutné době války. Ota Pavel vypráví své zážitky z dětství s laskavým humorem, vztah k přírodě líčí velmi poutavě, až poeticky, text je protkán přírodními motivy, názvy rostlin a zvířat, často zdrobněnými.

8. Zařad' ukázkou do **kontextu** autorova díla:

Ota Pavel (vlastním jménem Otto Popper) působil po válce jako sportovní redaktor v rozhlasu a v novinách. Na počátku šedesátých let vycestoval s československým armádním fotbalovým týmem do USA – napsal pak soubory sportovních povídek a reportáží **Dukla mezi mrakodrapy** (1964) a **Plná bedna šampaňského** (1967). Na zimní olympiádě v Innsbrucku u něj propukla maniodepresivní psychóza, nemoc, kvůli které pak několikrát pobýval v psychiatrické léčebně.

Autobiografické povídky začal psát až na počátku 70. let, zemřel v roce 1973 ve věku 43 let. Za svého života vydal soubor **Smrt krásných srnců** (1971) a po smrti vyšly další povídkové soubory - **Jak jsem potkal ryby** (1974), **Fialový poustevník** (1977) či **Zlatí úhoři** (1985) – v dalším vydání z roku 1991 do souboru byly zařazeny i dvě povídky, které dříve neprošly cenzurou – **Běh Prahou a Prase nebude!**

9. Charakterizuj **českou literaturu** v době vzniku tohoto díla:

Počátek sedmdesátých let je spojen s obdobím **normalizace**. Slibný vývoj kultury šedesátých let (Pražské jaro) byl rázně zastaven po srpnu 1968, kdy k nám vpadla vojska Varšavské smlouvy. Komunistická strana stála v čele státu, došlo k opětovnému zavedení **cenzy**, pronásledování některých umělců (těch, co nesouhlasili s režimem a nebáli se to dát najevo), mnozí spisovatelé odešli do emigrace.

Literatura byla rozštěpena do tří proudů – oficiální, samizdatová a exilová.

Ota Pavel mohl **oficiálně** vydávat, ale ne všechny jeho povídky prošly cenzurou – například povídka **Prase nebude!** byla zakázána kvůli autorovu kritickému pohledu na socialistické zemědělství. Mezi další autory, jejichž díla vycházela oficiálně, patřili v 70. letech například **Vladimír Páral** (Milenci a vrazi, Profesionální žena, Mladý muž a bílá velryba), Jiří Švejda či Petr Prouza.

Samizdatová (ineditní, nelegální) literatura se šířila tajně, v opisech. **Ludvík Vaculík** založil v roce 1973 edici **Petlice** – původní název zněl VZDOR (výslovný zákaz dalšího opisování rukopisu). Další ineditní edice byly **Kvart** a **Expedice** (u jejího zrodu stál Václav Havel).

Exilová nakladatelství reprezentují například **68 Publishers** (Toronto, 1971, **Josef Škvorecký** a Zdena Salivarová) či **Index** (Kolín nad Rýnem, 1971) nebo **PmD** (Poezie mimo domov, Mnichov, 1977).

10. Co víš o **filmovém zpracování** povídek Oty Pavla?

Na základě povídek Oty Pavla vznikly dva české filmy.

V roce **1979** natočil režisér **Karel Kachyňa** film **Zlatí úhoři**. Tatínka si zde zahrál **Vladimír Menšík**, roli Karla Proška dostal Rudolf Hrušínský.

V roce **1986** natočil **Karel Kachyňa** ještě film **Smrt krásných srnců**. Postavu tatínka, milovníka života, vynikajícím způsobem ztvárnil **Karel Heřmánek**, trpělivou a tolerantní maminku hrála **Marta Vancurová**. Karla Proška si opět zahrál skvělý **Rudolf Hrušínský**.